

DOI: <https://doi.org/10.58423/2786-6742/2022-1-34-47>

УДК 332.2.01

Юрій ПАСІЧНИК

доктор економічних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу
фінансово-кредитної та податкової політики,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»,
м. Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0001-9742-1378

ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

***Анотація.** Згідно визначеного порядку дослідження, виявлено специфіку функціонування економічного потенціалу агропромислового комплексу України. Подано сутність терміну "потенціал" та поняття "економічний потенціал" з поглядами науковців. Зазначається, що вітчизняні вчені також зробили свій внесок у розвиток економічного потенціалу, зокрема запропонували фінансову теорію соціальних інститутів. Розглянуто сутність економічного потенціалу за дев'ятьма складовими, в тому числі по земельним, матеріальним, трудовим ресурсам, інфраструктурі, експорту, техніці, обладнанню, рослинництву, тваринництву, фінансовим коштам та управлінським можливостям. Також виявлено вагомість проблем та причини їх виникнення щодо аграрного комплексу. Науково обгрунтовано класифікацію ієрархії цього комплексу, яка включає рівні, складові та ресурси. Виконано аналіз його основних складових, зокрема за такими напрямками як земельний, бюджетної підтримки та зіставлення основних критеріїв України та Польщі, згідно якого зроблено висновок щодо неефективного використання вітчизняного потенціалу, доволі незначної бюджетної підтримки та суттєвого відставання від Польщі. Обгрунтовано п'ять принципів, зокрема застосування сприйнятливих теоретичних конструкцій, використання зарубіжного та передового вітчизняного досвіду, консолідація зусиль науковців, державних менеджерів, фахівців профільних громадських організацій, експертів, переорієнтація структури продовольчого комплексу, пріоритетність фінансових ресурсів. Розроблено низку засобів та аргументовано доцільність застосування рекомендацій щодо підвищення ефективності зазначеного потенціалу. Зроблено висновок щодо вагомості зазначеного потенціалу в економіці економіки України та доцільності його подальшого розвитку*

***Ключові слова:** бюджетна підтримка, потенціал, проблеми, принципи функціонування, ресурси.*

JEL Classification: E10, E60, E69, Q12.

***Absztrakt.** A kutatás meghatározott eljárás szerint az ukrajnai agráripari komplexum gazdasági potenciáljának működési sajátosságait tárja fel. Bemutatjuk a „potenciál” és a „gazdasági potenciál” fogalmak lényegét. Az agráripari ágazat problémáit kilenc komponens szerint elemezzük, beleértve a földterületet, az anyagi- és munkaerő-forrásokat, az infrastruktúrát, az exportot, a technológiát, az eszközöket, a növénytermesztést, az állattenyésztést, a pénzügyi forrásokat és a gazdálkodási lehetőségeket. Feltárássra kerültek ezeknek a problémáknak a súlyai és előfordulásuk okai is. Tudományos módszerek segítségével több szintű osztályozása kerültek összetevői és erőforrásai. Elvégezzére került fő összetevőinek elemzése, különösen olyan területeken, mint a földterület, a költségvetési támogatás, valamint Ukrajna és Lengyelország fő kritériumainak összehasonlítása is megvalósult, amely szerint a hazai potenciál nem hatékony kihasználására, meglehetősen jelentéktelen költségvetésre vonatkozó hatást vált ki és jelentős lemaradást jelent Lengyelországhoz képest. Őt alapul lett alátámasztva, nevezetesen a receptív elméleti struktúrák alkalmazása, a külföldi és fejlett hazai tapasztalatok felhasználása, a kutatók, állami vezetők, szakosodott állami szervezetek szakembereinek, a szakértők erőfeszítéseinek egyesítése, az élelmiszer-komplexum szerkezetének*

modernizációja. Számos eszköz lett kidolgozva és megvitattva, melyek implementálása elősegíti a megcélzott potenciál hatékonyságának növelésére. Következtetésként az említett ukrajnai potenciál megtartásának fontossága és továbbfejlesztése lehetőségei kerültek kiemelésre.

Kulcsszavak: költségvetési támogatás, potenciál, problémák, működési elvek, források.

Abstract. *The sequence of research and the specifics of functioning of economic potential of agro-industrial complex of Ukraine are substantiated. The essence of the term "potential" and the concept of "economic potential" according to the views of scientists is presented. It is noted that domestic scientists also contributed to the development of economic potential, in particular, proposed the financial theory of social institutions. Its problems in nine components, including land, material, labor, infrastructure, export, machinery, equipment, crop, livestock, financial resources and managerial capacity have been substantially clarified. The significance of these problems and their causes have also been discovered. A classification of the hierarchy of this complex, including levels, components and resources, has been scientifically substantiated. The levels include the national, regional, branch, economic entity. The types of support are formed from the managerial, informational and organizational components. These components provide natural and climatic, land and territorial, labor, production, scientific, infrastructural, technical and technological, financial and export measures. The analysis of its functioning, particularly in such directions as land and budget support has been conducted. Based on a comparison of the main criteria of Ukraine and Poland a conclusion has been made about inefficient use of the domestic potential, rather insignificant budget support and essential lagging of Ukraine from Poland. Five principles were substantiated, namely the application of receptive theoretical constructions, the use of foreign and advanced domestic experience, the consolidation of efforts of scientists, state managers, specialists of profile public organizations, experts, reorientation of the structure of the food complex, the priority of financial resources. A number of tools have been developed and the feasibility of applying recommendations to improve the effectiveness of this potential has been argued. The conclusion concerning the importance of this potential in the economy of Ukraine and expediency of its further development is made.*

Keywords: budget support, potential, functioning principles, resources.

Постановка проблеми. В реаліях ХХІ ст. країни світу намагаються забезпечити сприятливі умови для поточного функціонування та стійкого розвитку національного продовольчого комплексу, зокрема з відповідною державною підтримкою. Щодо України, агропромисловий комплекс (АПК) має загальнонаціональне значення, не лише забезпечуючи населення продуктами харчування, але і створюючи робочі місця, наповнюючи бюджети всіх рівнів та підтримуючи соціальну інфраструктуру у населених пунктах. Проте, в його розвитку наявні певні проблеми, що викладено у національній «Білій книзі»: «Однак, на жаль, продуктивність сільського господарства в Україні становить лише невелику частку від рівня продуктивності в інших європейських країнах та країнах, із якими Україна конкурує на аграрних ринках. Об'єм доданої вартості сільськогосподарського виробництва на один гектар сільськогосподарських угідь в Україні у 2019 році становив 355 доларів США, порівнюючи з 792 дол. у Польщі, 502 дол. у Бразилії, 1316 дол. у Німеччині, 1558 дол. у Франції та 456 дол. у США» [1].

Про одну із вагомих проблем АПК, зокрема щодо використання його потенціалу, значено в Національній економічній стратегії на період до 2030 року: «Продуктивність агропромислового комплексу України є значно нижчою за країни-конкуренти через нижчі потужності та нижчий ступінь технологічності переробленої продукції. Частка продукції, що йде на подальшу переробку, є

низькою: ячмінь – 13 відсотків, кукурудза – 3 відсотки, пшениця – 19 відсотків. Обсяги переробки молока в Україні мають тенденцію до падіння: за останні п'ять років вони зменшилися на 17 відсотків» [2].

Зважаючи на необхідність вирішення наявних проблем в АПК, у зазначеній Стратегії визначено: залучення та стимулювання інвестицій; стимулювання експорту товарів та послуг; збереження якості та кількості сільськогосподарських земель; збільшення обсягу виробництва продукції з доданою вартістю; збільшення врожайності [2].

Оцінка прагматики функціонування АПК висвітлює і інші проблеми, зокрема сировинна структура експорту, перманентно зростаючі за останні роки обсяги імпорту тих продуктів, які можуть виготовлятися в Україні, не конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішніх ринках вітчизняної продукції тощо. Саме тому для вирішення вагомих проблем розвитку АПК, у цій статті подано оцінку економічного потенціалу АПК України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на суттєву значимість зазначеної проблематики у розвитку АПК, вітчизняні учені пропонують відповідні наукові розробки, де висвітлюють стан, механізми, моделі поточного та перспективного функціонування різного наукового формату. Так, у монографіях за участі М. Маліка, [3], С. Надвичного [4], Я. Костецького [5] ґрунтовно висвітлено та проаналізовано наявні проблеми АПК та запропоновано стратегічні напрями їх вирішення, зокрема з використанням державної підтримки. У фахових статтях, підготовлених Л. Матросовою [6], С. Смирною, В. Смирновим, В. Юзиком [7], О. Ільчуком [8], Г. Калетніком, Р. Логошею, К. Мазур [9], А. Науменко [10], В. Макарович, Н. Пойда-Носик, Р. Бачо, Г. Потокі [11], Г. Калетніком [1] визначаються окремі напрями використання економічного потенціалу на всіх ієрархічних рівнях з відповідними пропозиціями. Оцінюючи внесок зазначених науковців, а також інших, зауважимо, що АПК України на початку третього десятиліття ХХІ ст. інтенсивно розвивається, з 2022 р. реалізується земельна реформа, формуються нові підходи до господарювання, тому є перманентна потреба в удосконаленні відповідних механізмів, моделей, форм цього комплексу, зокрема науковому обґрунтуванні напрямів розвитку АПК, зокрема потенціалу. У цьому контексті зауважимо, що недостатньо висвітлено: оптимальну структуру, оцінку, резерви, вектори розвитку економічного потенціалу АПК. У пропонованому дослідженні акцент зроблено на комплексну оцінку зазначеного потенціалу.

Формулювання цілей статті. Метою статті є обґрунтування оцінки економічного потенціалу агропромислового комплексу України, а завданнями: визначення тлумачень цього поняття, з'ясування його структури, виявлення причин недостатнього використання; аналіз поточного стану основних складових, розробка науково обґрунтованих принципів, засобів та рекомендацій щодо підвищення ефективності зазначеного потенціалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно обумовлених завдань, визначимось із тлумаченням цих термінів та понять. Беручи до уваги, що економічний потенціал є складовою терміну «потенціал», з'ясуємо їх сутність в ієрархічному порядку. Згідно Словника іншомовних слів за редакцією О. Мельничука: «Потенціал (від лат. *potentia* – сила) – 1) Можливості, наявні сили, запаси, засоби, що можуть бути використані. 2) Потенціал. економічний –

економічні можливості держави (група держав), що можуть бути використані для забезпечення всіх її матеріальних потреб [13 с. 662]. Деяко уточнене тлумачення подано в Академічному тлумачному словнику: «Потенціал – сукупність усіх наявних засобів, можливостей, продуктивних сил і т. ін., що можуть бути використані в якій-небудь галузі, ділянці, сфері; запас чого-небудь; резерв; приховані здатності, сили для якої-небудь діяльності, що можуть виявитися за певних умов. Економічний потенціал – сукупність економічних можливостей держави (або об'єднання держав), які можуть бути використані для забезпечення всіх матеріальних потреб (виробництва, оборони, особистих потреб населення і т. ін.) [14]. О. Григораши його визначає так: «Це комплексне багатогранне поняття, визначення та сутність якого залежать від специфіки досліджуваної галузі» [15]. І. Ажаман та О. Жидков пропонують таке тлумачення: «... економічний потенціал підприємства відображає здатності та можливості, які формуються у підприємства за наявності у певний момент часу сукупності ресурсів, виробничих потужностей, інших резервів» [16].

Подамо визначення щодо оцінки, зокрема щодо підприємства. О. Балацький під оцінкою економічного потенціалу підприємства розуміє процес визначення його величини в натуральному, вартісному або будь-якому іншому вираженні [17, с. 127]. Є. Лапін пропонує: «...оцінка економічного потенціалу підприємства – це процес установлення (визначення) його величини в натуральному, вартісному чи іншому виразі» [18].

Доволі розлогі визначення торкаються складових економічного потенціалу. Так, Є. Лапін зазначає: «...що економічний потенціал характеризується соціальною, виробничоекономічною та екологічною складовими» [18]. І. Ажаман та О. Жидков пропонують розлоге визначення на рівні підприємства: «Складовими підприємства є кадровий, виробничий, фінансовий, інноваційний, інформаційний, організаційно-управлінський, конкурентний, маркетинговий та підприємницький потенціал» [16].

З'ясуємо складові зазначеного потенціалу щодо АПК. Так, В. Россоха дотримується думки, що структуру потенціалу складають три компоненти — соціальний, виробничий і природний [19, с. 37]. О. Плотник подає власне бачення суті цих складових: «...запропоновано у структурі потенціалу аграрного підприємства виділяти три окремі складові – матеріально-речова, соціально-економічна і організаційно-управлінська. Система економічного потенціалу, опосередкована матеріально-речовими компонентами, у свою чергу, може бути поділена на підсистеми нижчого рівня» [20, с. 44]. Засоба С.М. конкретизує: «...складовою економічного потенціалу сільськогосподарської галузі є фінансово-інвестиційний потенціал, базою якого є фінансові ресурси. Враховуючи ресурсомісткість та сезонність сільськогосподарського виробництва, фінансове забезпечення є важливим фактором зростання економічного потенціалу галузі» [21, с. 406].

Зважаючи на погляди вітчизняних учених щодо тлумачення, ієрархії, складових економічного потенціалу агропромислового комплексу України, використовуючи системний підхід у дослідженні, подамо відповідну схему (рис.1).

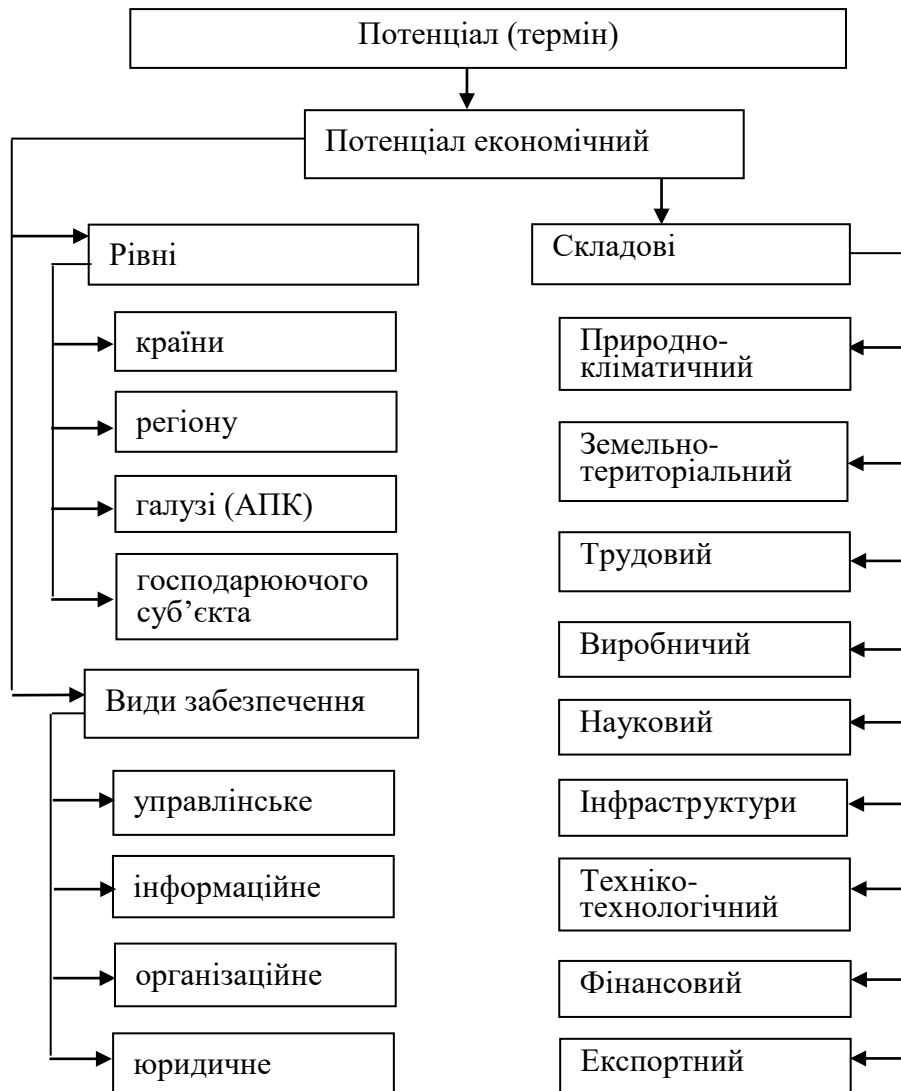

Рис. 1. Класифікація ієрархії потенціалу.

Джерело: складено автором з використанням: [8-10; 16-22]

Беручи до уваги обґрунтовані складові цього потенціалу є змога виявити наявні проблеми його функціонування. Так, А. Пужай-Череда зауважує: «До проблем реформування галузі АПК в Україні фахівці також відносять відсутність системних підходів щодо взаємодії всіх секторів галузі, надмірне податкове навантаження, корупцію у дозвільній системі, низьку кваліфікацію молодих спеціалістів, відставання аграрної науки, неузгодженість дій різних органів державного управління» [22, с. 47].

Л. Круп'як, І. Круп'як подають проблеми фінансового змісту: «...розвиток агропромислового комплексу нівелює проблема обмеженості фінансових ресурсів, зокрема, недостатність рівня державної підтримки галузей агропромислового комплексу, низька доступність кредитних ресурсів, незважаючи на об'єктивне зростання потреби у банківському кредитуванні агропромислового комплексу, недостатність власних фінансових ресурсів внаслідок низької рентабельності аграрного виробництва в окремих галузях» [23].

Доволі розлого проблеми АПК висвітлено у Національній економічній стратегії на період до 2030 року, де зокрема зазначено відповідні проблеми.

Подамо їх за складовими АПК.

1. По земельним ресурсам. В Україні обліковується 5,5 млн. гектарів меліорованих земель, з них 2,2 млн. гектарів зрошуваних і 3,3 млн. гектарів осушуваних. Але реальна площа земель, що зрошується, становить 400 - 500 тис. гектарів. Система зрошення та дренажу є нерозвинутою: Україна використовує приблизно 20 відсотків потенціалу із зрошення та приблизно 10 відсотків з дренажу. Як наслідок, за даними ЄБРР Україна втрачає близько 1,5 млрд. доларів США доходів щороку, а сільськогосподарська земля на кожному шостому гектарі є деградованою.

2. Інфраструктура. Поточний стан транспортної інфраструктури створює бар'єри для стрімкого розвитку агропромислового сектору.

3. Матеріальні ресурси. Недовикористання матеріально-технологічних ресурсів

призводить до низького потенціалу агропромислового сектору.

4. Техніка, обладнання. У торговельному балансі сільськогосподарського машинобудування переважає імпорт технологічного обладнання, а експортною товарною групою є устаткування з низькою доданою вартістю. Причиною споживання дороговартісної імпортованої продукції є низькі виробничі потужності вітчизняних виробників, низький рівень кваліфікації та процесу створення сільськогосподарської техніки в Україні.

5. Рослинництво, тваринництво. Поточна структура агропромислового сектору України є незбалансованою та спричиняє низьку продуктивність. Вітчизняне рослинництво займає 79 відсотків, а тваринництво – 21 відсоток. Структура ж інших країн є більш збалансованою, де розподіл становить орієнтовно 50 на 50 відсотків, наприклад, у переважній більшості країн ЄС, де рослинництво – 57 відсотків, тваринництво – 43 відсотки, та у Польщі, де рослинництво – 48 відсотків, тваринництво – 52 відсотки. У структурі рослинництва переважають культури з низькою доданою вартістю. На даний момент у структурі рослинництва переважають посіви низькомаржинальних культур (89 відсотків за площею посівів), що призводить до отримання меншого прибутку порівняно з можливим отриманим від збуту високомаржинальних культур. Для порівняння, розвинуті країни в основному вирощують високомаржинальні культури (80 відсотків у структурі рослинництва в Іспанії, Італії та Нідерландах). Структура тваринництва слабо диверсифікована з переважанням птахівництва. Тваринництво займає 21 відсоток у структурі агропромислового сектору. Протягом останніх п'яти років спостерігається спадаюча тенденція - зменшується поголів'я великої рогатої худоби та свиней, а поголів'я птиці збільшується. Причинами зменшення поголів'я великої рогатої худоби є збитковість.

6. Трудові ресурси. На ринку спостерігається брак кваліфікованої робочої сили, незважаючи на підвищення заробітної плати протягом останніх років. Причиною слугує соціальний чинник – низька популярність аграрних спеціальностей серед молоді, збільшення кількості працівників, які йдуть на пенсію, та міграція.

7. Експорт. Для України характерним є збут сировинної продукції

рослинництва та тваринництва на світовий ринок, в той самий час ланка переробки займає найнижчу частку в агропромисловому секторі. Така частка необробленої продукції, що йде на експорт, є найбільшою у структурі загальної пропозиції: ячмінь – 46 відсотків, кукурудза – 84 відсотки, пшениця – 54 відсотки.

8. Фінансові. Через низький рівень можливості залучення коштів, брак обізнаності про переваги використання технологій та відсутність нагальної потреби малі та середні виробники застосовують менший спектр технологій у процесі виробництва.

9. Управлінські. Низька ефективність рішень (прийняття рішень у державній політиці у сфері сільського господарства та розвитку села не базується на об'єктивних даних, існує проблема у системі інформаційно-аналітичного забезпечення). Неefективна модель ринку землі (поточна модель відкриття ринку землі обмежує повноцінний розвиток сектору).

Недосконалий механізм державного нагляду (відсутність довгострокового планування здійснення заходів державного контролю, недостатня прозорість їх здійснення створює надмірне регулювання для бізнесу за відсутності механізму запобігання вчиненню порушень) [2].

Для з'ясування поточного стану потенціалу АПК, виконаємо аналіз його основних складових.

1. Земельні. Подамо відповідні показники із Білої книги «Стратегія розвитку земельних відносин в Україні»: «Україна наділена найбільшими площами сільськогосподарських угідь та найродючішими ґрунтами в Європі та світі. Із загальної території країни площею 60 млн га сільськогосподарські угіддя складають 42,7 млн га (70,8%). Із них 33 млн га земель – це рілля, порівнюючи з 18 млн га у Франції, 12 млн га в Німеччині та 11 млн га у Польщі. Україні також належить третина всього світового фонду чорноземів. Крім того, Україна наділена стратегічним розташуванням із виходом на сільськогосподарські ринки Європи, Близького Сходу, Північної Африки та Азії» [2].

Зауважимо, що подібна ситуація є характерною щодо продуктів із молока, м'яса, окремих овочів закритого ґрунту, винограду, винно-коньячних виробів, кондитерських виробів, макаронних виробів тощо, що є суттєвою загрозою національній продовольчій безпеці.

2. Бюджетна підтримка. Проаналізуємо ці фінансові ресурси (табл. 1).

Аналіз цих бюджетних коштів дає змогу дійти висновку, що їх недостатньо, зважаючи що, державна підтримка в окремих країнах Європи у 2019 р. складала (млн євро): Турція – 7034, Польща – 2693, Італія – 2486, Данія – 610, Болгарія – 578, що у порівнянні із 540 в Україні, є значно більшою [29].

3. Зіставлення із Польщею. Для виявлення реального стану АПК України порівняємо відповідні критерії (табл. 2).

Таблиця 1.

Фінансування структур сільгосптоваровиробників (млн грн.).

Напрями фінансування	2019		2020		2021		2022
	план	факт	план	факт	план	факт	план
Загальний обсяг	15012	7885	6440		6875	6740	8000
Підтримка сільгоспвиробників							
в т.ч. загальний фонд	12341	7666	4240	3968	4665	4665	4600

Напрями фінансування	2019		2020		2021		2022
	план	факт	план	факт	план	факт	план
із нього: компенсація вартості техніки			1000	1482	991	991	
здешевлення кредитів	127	103	1200	1053	1202	1202	
фонд гарантування кредитів			240		1200	1200	
тваринництво	3500	1482	1000		1610	1610	
підтримка фермерів	800	153		134	121	121	
цільові кредити фермерам	200		400				
хмелярство, виноградарство	400	119	400	290	512	512	
агровиробники	882	581		1046	1150		
нові напрями, всього, в т.ч.					500		
страхування					50		
компенсація вират посівів на Одещині					240	108	
підтримка зрошення					50	17	
підтримка органічного виноробства					50		
розвиток картоплярства					60	53	
нішеві культури					50	50	
Спеціальний фронт	2671	219,2	2200				
із нього: кредити (5-7-9 %)	44,5	32,3	2200				

Джерело: [23-26].

Таблиця 2.

**Критерії сільськогосподарського виробництва
 України та Польщі у 2020 р.**

Показники	Польща	Україна	
		Всього	% до Польщі
Територія, тис кв км	312,7	603,5	193
Населення, млн осіб	37,9	42,2*	111,3
ВВП країни номінальний, млрд дол США	500	156	31,2
Площа сільськогосподарських угідь, млн га	18,7	42,2	225,7
Розораність площ, %	36,5	53,9	-
Експорт аграрної продукції, млрд євро	34	19	55,9
Державна підтримка аграріїв, млрд євро	4,1**	0,39***	9,5

Джерело: [31-34].

Ці критерії є свідченням значно меншого використання вітчизняного потенціалу АПК потенціалу у порівнянні із Польщею. Беручи до уваги, що виявлені проблеми та оцінені критерії є ознаками суттєвого зниження використання економічного потенціалу АПК України, для їх вирішення обґрунтовано відповідні принципи.

1. Застосування сприйнятливих теоретичних конструкцій. В реаліях початку третього десятиліття XXI ст. світова та, зокрема, вітчизняна наука, в тому числі економічна пропонує відповідні теорії, концепції, моделі щодо формування та ефективного застосування економічного потенціалу. В умовах Постмодерну окремі положення щодо економічного потенціалу висвітлено в теоретичних течіях, зокрема відповідних теоріях і концепціях – економіки пропозиції (А. Лаффер, Р. Манделла); нової класичної макроекономіки (Дж. Мут, Р. Лукас, Н. Уоллес); постмодерністської риторичної концепції (метод Д. Макклоскі); методології посткейнсіанства (С. Вайнтрауб, П. Девідсон, Х. Мінські) а також

нового кейнсіанства (Дж. Стігліц, Дж. Акерлоф, П. Кругман); біхевіористичної економіки (Г. Беккер, Д. Канеман, Р. Талер); еволюційної економіки (С. Вінтер, Р. Нельсон).

Щодо теперішніх теорій – це загальнонаукові суспільні теорії, зокрема:

✓ поведінкова економічна теорія – перспективний напрям сучасної економічної теорії, який на міждисциплінарному стику економіки та психології досліджує психологічну основу прийняття економічних рішень, які визначають економічну поведінку економічних агентів;

✓ етична економічна теорія – досліджує етичні проблеми господарюючих суб'єктів та господарських відносин за допомогою інструментарію економічної теорії;

✓ економічна теорія щастя – теоретичний підхід, згідно з яким економічний потенціал вимірюється, перш за все, зростанням якості життя населення.

Серед вітчизняних теорій у цьому контексті виокремимо фінансову теорію громадських інституцій Л. Гордієнко, де обґрунтовано прийняття економічних рішень за підтримки фахових громадських інституцій [35].

Щодо конкретних теоретичних конструкцій, які з'ясовують економічний потенціал АПК, то є безліч захищених докторських дисертацій, монографій, статей у профільних зарубіжних та вітчизняних періодичних виданнях.

2. Використання зарубіжного та передового вітчизняного досвіду. Прагматична оцінка досвіду успішних в агропромисловому розвитку країн світу, зокрема США, Канади, Франції, Нідерландів, Турції, Польщі та інших а також окремих вітчизняних господарюючих суб'єктів є надзвичайно корисним, зважаючи на відому поговорку про новий винахід щодо велосипеда. Принагідно зауважимо, що будь-який досвід, який був ефективним в інших країнах має бути ретельно проаналізованим та адаптованим до наших реалій.

3. Консолідація зусиль науковців, державних менеджерів, фахівців профільних громадських організацій, експертів. Вагомі проблеми розвитку всього АПК та його галузей спричинені недостатньою узгодженістю дій між цими агентами ринкових відносин. Так, вітчизняними науковцями аграрного сектору економіки пропонуються високопродуктивні сорти рослин, порід тварин, нові технології та форми організації виробничих процесів, проте лише незначна частка цих розробок та пропозицій фактично реалізується.

4. Переорієнтація структури АПК. Беручи до уваги неефективну структуру, є необхідним здійснити необхідні реформи усіх складових АПК, без чого неможливо використати економічний потенціал.

5. Пріоритетність фінансових ресурсів. Серед усіх складових АПК ці ресурси є найбільш вагомими, тому що інші багато в чому залежать від них.

Застосування зазначених ресурсів формує теоретичну базу щодо використання економічного потенціалу АПК.

Оцінюючи ці теоретичні конструкції, зазначимо, що в них висвітлено окремі положення використання економічного потенціалу АПК, проте з врахуванням динамічності розвитку, є подальша потреба подібних наукових розробок.

З врахуванням виконаного аналізу та виявлених проблем формування економічного потенціалу АПК, є можливість розробки засобів та рекомендацій щодо підвищення ефективності зазначеного потенціалу.

Основні засоби визначено так.

1. Інтелектуальні. В реаліях ХХІ ст. людський інтелект є рушійною силою прогресу, тому необхідно виявити, консолідувати та організувати ефективну співпрацю всіх агентів продовольчого ринку.

2. Застосування передових технологій вирощування та переробки, за також технологій штучного інтелекту. В умовах жорсткої міжнародної конкуренції на ринку готових харчових продуктів, перевагу будуть мати саме ті продукти, які виготовлені на сучасному обладнанні з використанням передових технологій. Так, нині є затребуваними органічні продукти, комбіновані продукти тощо. Отже, в Україні є достатньо можливостей для застосування цього важеля.

3. Оптимізація використання земельних ресурсів. Зважаючи, що в Україні зосереджено значна частина найродючіших земель Європи, необхідне їх ощадливе та екологічно зважене використання. У цьому контексті необхідно дотримуватись сівозмін, організовувати зрошення засушливих площ, не допускати втрат врожаю тощо.

4. Забезпечення достатніми фінансовими ресурсами. Ці ресурси є найбільш важливими для АПК України, але їх не вистачає для сприйнятливого функціонування цього комплексу і особлива рол має бути надана бюджетним, оскільки саме вони є найбільш доступними та коригованими.

Найбільш важливими рекомендаціями в розрізі агентів цього комплексу є такі.

1. Наукові установи. В Україні тепер сформована розгалужена мережа наукових установ, профільних навчальних закладів, аналітичних центрів, які можуть формувати стратегії розвитку, концепції галузей, механізми ефективного функціонування АПК. Дотепер за різних об'єктивних і суб'єктивних обставин ця складова потенціалу АПК використовувалась неефективно, тому необхідно суттєво активізувати цю співпрацю.

2. Профільне та інші міністерства. Відновлене у 2021 р. Міністерство аграрної політики та продовольства у співпраці із Міністерством фінансів, Міністерством з питань стратегічних галузей промисловості, Міністерством розвитку громад та територій, Міністерством цифрової трансформації мають узгодити та сформувану науково обґрунтовану стратегію розвитку АПК, концепцію розвитку галузей, програми бюджетної підтримки та запровадити механізм дієвої співпраці із науковими установами, профільними навчальними закладами, загальнонаціональними та галузевими громадськими організаціями.

3. Аналітичні агенції, дорадчі служби, консалтингові структури. Тепер в Україні функціонують відповідні структури, які виконують важливу роль у консультативно-аналітичному забезпеченні функціонування господарюючих структур АПК. Проте їх діяльність є до певної міри епізодичною, недостатньо фінансованою, розрізною, що значно зменшує їх потенціал, зокрема організаційний. Саме тому з врахуванням стратегічних та поточних нормативно-правових актів, які регламентують розвиток АПК, активізувати цю допомогу господарюючим суб'єктам.

4. Органи місцевого самоврядування та територіальні громади. Ці структури є невід'ємною складовою АПК, тому воно мають сприяти суттєвій допомозі фермерським господарствам, сприяти у створенні сільськогосподарських кооперативів, забезпечувати функціонування інфраструктури.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Сучасний АПК України, незважаючи на вагомі витрати спричинені військовою агресією Росії у 2022 р., залишається важливою складовою економіки України, із значним експортом продовольства та вагомими земельними ресурсами. Виконане дослідження дало змогу виявити наявні проблеми, з'ясувати їх причини, виявити резерви по складовим економічного потенціалу АПК, запропонувати теоретичні та практичні засоби та рекомендації що ефективного використання потенціалу АПК. Науково обгрунтовані класифікація ієрархії потенціалу, принципи, засоби та рекомендації мають вагоме теоретико-методологічне та практичне значення щодо напрямів підвищення ефективності та подальшого нарощення вітчизняного економічного потенціалу АПК.

Список використаних джерел

1. Біла книга «Стратегія розвитку земельних відносин в Україні». Land Transparency, KSE, Міністерство аграрної політики та продовольства України. Травень 2021. URL: <https://minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/zemlya/%D0%91%D1%96%D0%BB%D0%B0%20%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B0%20%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%20.pdf2>. (дата звернення: 20.04.2022).
2. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 03 березня 2021 р. № 179. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>. (дата звернення: 20.04.2022).
3. Розвиток сільськогосподарської кооперації та інтеграційні процеси в аграрному секторі економіки : монографія. за ред. М. Й. Маліка ; Нац. наук. центр «Інститут аграрної економіки». Київ : ІАЕ, 2019. 374 с.
4. Надвиничний С. А. Економічний розвиток аграрної сфери регіонів України в умовах глобалізації: теорія, методологія, практика: монографія. Тернопіль. Економічна думка. ТНЕУ. 2018. 400 с.
5. Костецький Я. І. Стратегія формування і розвитку аграрного сектору України: монографія. ТНЕУ. Тернопіль, 2017. 356 с.
6. Матросова Л. М. Проблеми розвитку агропромислового комплексу України як напрям підвищення конкурентоспроможності економіки. Інфраструктура ринку. Випуск 42. 2020. С.83-89. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct42-14/>
7. Смирнова С. М., Смирнов В. М., Юзик В. А.. Оцінка ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. «Інвестиції: практика та досвід». № 24 2020, С. 82 – 87. DOI: [10.32702/2306-6814.2020.24.82](https://doi.org/10.32702/2306-6814.2020.24.82).
8. Ільчук О. М. Державна підтримка сільського господарства в Україні. Економіка АПК. 2019. № 2. С. 93-98. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201902093>.
9. Логоша Р. В., Мазур К. В. Методичні підходи до здійснення оцінки ефективності використання економічного потенціалу аграрних підприємств. The scientific heritage. 2020. № 49. Р. 3-12.
10. Науменко А. О. Державне регулювання агропромислового комплексу України. Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2019. Т. 30 (69), № 4. С. 93-97. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6468/2019.4/17>.
11. Макарович В. К. Пойда-Носик Н. Н., Бачо Р. Й., Потокі Г. Ф. Концептуальні засади забезпечення фінансової безпеки акціонерних товариств в Україні. Бізнес- Інформ. 2021. № 8, С. 162-172. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-8-162-172>.
12. Калетнік Г. М. Стратегіко-інституційні засади ефективності використання потенціалу аграрного сектору економіки. Економіка. Фінанси. Менеджмент : актуальні питання науки і практики. 2015. № 1. С.3-15.
13. Словник іншомовних слів за редакцією члена-кореспондента АН УРСР О. С. Мельничука Головна редакція Української радянської енциклопедії АН УРСР. Київ, 1974. 865 с.

14. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970—1980). URL: <http://sum.in.ua/s/potencial>. (дата звернення: 20.04.2022).
15. Григораш О. В. Становлення та розвиток сучасних підходів до визначення поняття «економічний потенціал підприємства». URL: http://zbornuk.bukuniver.edu.ua/ed_work/n_7/29.pdf.
16. Ажаман І. А., Жидков О. І. Сутність та структура економічного потенціалу підприємства. Економіка та держава. № 4/2018. С.22-25.
17. Экономический потенциал административных и производственных систем: монография. О. Ф. Балацкий, Е.В. Лапин, В. Л. Акуленко; под общ. ред. О. Ф. Балацкого. Сумы: Университетская книга, 2006. 972 с.
18. Лапін Є.В. Економічний потенціал підприємств промисловості: формування, оцінка, управління: дис. ... д-ра екон. наук: спец. 08.07.01. Х., 2006. 432 с.
19. Россоха В. В. Методологічні аспекти формування та розвитку потенціалу підприємств аграрної сфери АПК. Економіка АПК. 2005. № 8. С. 36.- 42.
20. Плотник О. Д. Особливості структуризації економічного потенціалу аграрних підприємств. Технологический аудит и резервы производства, № 1(3), 2012. С.43-48.
21. Засоба С.М.. Поточний стан і перспективи розвитку агропромислового комплексу України. Український журнал прикладної економіки. 2020. Том 5. № 2. С.402-409.
22. Пужай-Черета А. В. Проблеми та перспективи реформування галузі АПК в Україні. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. Збірник наукових праць у 2-х вип. ПДТУ. Маріуполь, 2016. Вип. 1. Т. 1. С. 41-48.
23. Круп'як Л. Б., Круп'як І. Й. Проблеми фінансування розвитку агропромислового комплексу України. Ефективна економіка. № 11, 2016. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5286>.
24. Держпідтримка АПК у 2021 році. URL: [derzhpidtrimka_2021_v3.pdf](https://storage.uacouncil.org/uploads/pdf/derzhpidtrimka_2021_v3.pdf). https://storage.uacouncil.org/uploads/pdf/derzhpidtrimka_2021_v3.pdf.
25. Стан фінансування АПК у 2021 році. Опубліковано 24 грудня 2021 року, Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/ua/napryamki/finansova-politika/finansuvannya-z-derzhavnogo-byudzhetu/stan-finansuvannya-apk-u-2021-roci>.
26. В проєкті бюджету-2022 заплановано половину від очікуваного обсягу фінансування АПК. Agronza. 16.12.2021. URL: <https://agronza.com/news/526-v-proekti-bjudzhetu2022-zaplanovano-polovinu-vid-ochikuvanogo-obsjagu-finansuvannja-apk/> (дата звернення 20.04.2022 р.).
27. Government Expenditure. FAOSTAT. URL: <https://www.fao.org/faostat/en/#data/IG/visualize>. (дата звернення 20.04.2022 р.).
28. Статистичний щорічник України за 2020 рік. Державна служба статистики України. За редакцією І. В. Вернера. Відповідальний за випуск О. А. Вишневська. ДП «Держаналітінформ», Київ, 2021. 455 с.
29. Держпідтримка АПК-2020: програми, механізми, терміни. Інформаційно-аналітичний портал АПК України. URL: <https://agro.me.gov.ua/ua/news/derzhpidtrimka-apk-2020-programi-mehanizmi-termini>.
30. Товарна структура зовнішньої торгівлі. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/zd/tsztt/tsztt_u/tsztt1219_u.htm. (дата звернення: 20.04.2022 р.).
31. Інформаційно - аналітичний портал АПК України. URL: <https://agro.me.gov.ua/ua>. (дата звернення: 20.04.2022 р.).
32. Wysokość płatności bezpośrednich stosowanych w 2020 r. Ministerstwo rolnictwa i rozwoju wsi. URL: <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/platnosci-bezposrednie-w-2020-r>. (дата звернення: 20.04.2022 р.).
33. Eksport polskich artykułów rolno-spożywczych w 2020 r. Przez Ogrodinfo 24 lutego 2021 URL: <https://www.ogrodinfo.pl/rynki-i-prawo/eksport-polskich-artykulow-rolno-spozywczych-w-2020-r> (дата звернення 20.04.2022 р.).
34. Informacje dotyczące Zintegrowanego Systemu Rolniczej Informacji Rynkowej. Ministerstwo rolnictwa i rozwoju wsi. URL: <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/informacje-dotyczace>

[zintegrowanego-systemu-rolniczej-informacji-rynkowej](#). (дата звернення: 20.04.2022 р.).

35. Гордієнко Л. А. Фінансові теорії громадських інституцій. Формування ринкових відносин в Україні. 2016. № 1. С. 18-24.

References

1. Bila knyha (2021) «Stratehiia rozvytku zemelnykh vidnosyn v Ukraini». Land Transparency, KSE, Ministerstvo ahrarynoi polityky ta prodovolstva Ukrainy. Traven. URL: <https://minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/zemlya/%D0%91%D1%96%D0%BB%D0%B0%20%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B0%20%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%20.pdf2>
2. Pro zatverdzhennia Natsionalnoi ekonomichnoi stratehii na period do 2030 roku: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 03 bereznia 2021 r. № 179. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>.
3. Malik M. Y. (ed). (2019) Rozvytok silskohospodarskoi kooperatsii ta intehratsiini protsesy v ahrarynomu sektori ekonomiky : monohrafiia. za red.; Nats. nauk. tsentr «Instytut ahrarynoi ekonomiky». Kyiv : IAE. 374 s.
4. Nadvynychnyi S. A. (2018) Ekonomichni rozvytok ahrarynoi sfery rehioniv Ukrainy v umovakh hlobalizatsii: teoriia, metodolohiia, praktyka: monohrafiia. Ternopil. Ekonomichna dumka. TNEU. 400 s.
5. Kostetskyi Ya. I. (2017) Stratehiia formuvannia i rozvytku ahrarynogo sektoru Ukrainy: monohrafiia. TNEU. Ternopil. 356 s.
6. Matrosova L. M. (2020) Problemy rozvytku ahropromysloвого комплексу Ukrainy yak napriam pidvyshchennia konkurentospromozhnosti ekonomiky. *Infrastruktura rynku*. Vypusk 42. S.83-89. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct42-14/>
7. Smyrnova S. M., Smyrnov V. M., Yuzyk V. A. (2020) Otsinka resursnogo potentsialu silskohospodarskykh pidpriemstv. «Investysii: praktyka ta dosvid». № 24., S. 82 – 87. DOI: 10.32702/2306-6814.2020.24.82.
8. Ilchuk O. M. (2019) Derzhavna pidtrymka silskoho gospodarstva v Ukraini. *Ekonomika APK*. № 2. S. 93-98. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201902093>.
9. Lohosha R. V., Mazur K. V. (2020) Metodychni pidkhody do zdiisnennia otsinky efektyvnosti vykorystannia ekonomichnogo potentsialu ahrarynykh pidpriemstv. *The scientific heritage*. № 49. P. 3-12.
10. Naumenko A. O. (2019) Derzhavne rehuliuвання ahropromysloвого комплексу Ukrainy. *Vcheni zapysky TNU im. V. I. Vernadskoho*. Serii: Derzhavne upravlinnia. T. 30 (69), № 4. S. 93-97. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6468/2019.4/17>.
11. Makarovych V. K. Poida-Nosyk N. N., Bacho R. Y., Potoki H. F. (2021) Kontseptualni zasady zabezpechennia finansovoi bezpeky aktsionerynykh tovarystv v Ukraini. *Biznes- Ynform*. № 8, S. 162-172. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-8-162-172>.
12. Kaletnik H. M. (2015) Stratehiko-instytutsiini zasady efektyvnosti vykorystannia potentsialu ahrarynogo sektoru ekonomiky. *Ekonomika. Finansy. Menedzhment : aktualni pyttannia nauky i praktyky*. № 1. S.3-15.
13. Melnychuk O. S. (1974) Slovnyk inshomovnykh sliv za redaktsiieiu chlena-korespondenta AN URSR Holovna redaktsiia Ukrainskoi radianskoi entsyklopedii AN URSR. Kyiv,. 865 s.
14. Slovnyk ukrainskoi movy. Akademichni tлумachnyi slovnyk (1970—1980). URL: <http://sum.in.ua/s/potencial> .
15. Hryhorash O. V. Stanovlennia ta rozvytok suchasnykh pidkhodiv do vyznachennia poniattia «*Ekonomichni potentsial pidpriemstva*». URL: http://zbirnik.bukuniver.edu.ua/ed_work/n_7/29.pdf.
16. Azhaman I. A., Zhydkov O. I. (2018) Sutnist ta struktura ekonomichnogo potentsialu pidpriemstva. *Ekonomika ta derzhava*. № 4/2018. S.22-25.
17. Balatskoho O. F. (2006) Ekonomycheskyi potentsyal admynystratyvnykh y proyzvodstvennykh system: monohrafiia. nauk: spets. 08.07.01. Kh. 432 s.
19. Rossokha V. V. (2005) Metodolohichni aspekty formuvannia ta rozvytku potentsialu pidpriemstv ahrarynoi sfery APK. *Ekonomika APK*. № 8. S. 36.- 42.
20. Plotnyk O. D. (2012) Osoblyvosti strukturyzatsii ekonomichnogo potentsialu ahrarynykh

- pidpriemstv. *Tekhnolohycheskyi audyt y rezervi proyzvodstva*, № 1(3). S.43-48.
21. Zasoba S .M. (2020) Potochnyi stan i perspektyvy rozvytku ahropromyslovoho kompleksu Ukrainy. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky*. Tom 5. № 2. S.402-409.
22. Puzhai-Chereda A.V. (2016) Problemy ta perspektyvy reformuvannya haluzi APK v Ukraini. Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti. *Zbirnyk naukovykh prats u 2-kh vyp.* PDTU. Mariupol. Vyp. 1. T. 1. S. 41-48.
23. Krupiak L. B., Krupiak I. Y. (2016) Problemy finansuvannya rozvytku ahropromyslovoho kompleksu Ukrainy. *Efektivna ekonomika*. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5286>.
24. Derzhpidtrymka APK u 2021 rotsi. URL: [derzhpidtrimka_2021_v3.pdf](https://storage.uacouncil.org/uploads/pdf/derzhp%D1%96dtrimka_2021_v3.pdf). https://storage.uacouncil.org/uploads/pdf/derzhp%D1%96dtrimka_2021_v3.pdf.
25. Stan finansuvannya APK u 2021 rotsi. Opublikovano 24 hrudnia 2021 roku, Ministerstvo ahronoi polityky ta prodovolstva Ukrainy . URL: <https://minagro.gov.ua/ua/napryamki/finansovopolitika/finansuvannya-z-derzhavnogo-byudzhetu/stan-finansuvannya-apk-u-2021-roci>.
26. V proekti biudzhetu-2022 zaplanovano polovynu vid ochikuvanoho obsiahu finansuvannya APK. Agronza. 16.12.2021. URL: <https://agronza.com/news/526-v-proekti-bjudzhetu2022-zaplanovano-polovinu-vid-ochikuvanogo-obsjagu-finansuvannja-apk/>
27. Government Expenditure. FAOSTAT. URL: <https://www.fao.org/faostat/en/#data/IG/visualize>.
28. Statystychni shchorichnyk Ukrainy za 2020 rik. Derzhavna sluzhba statystryky Ukrainy. Za redaktsiieiu I. V. Verner. Vidpovidalnyi za vypusk O. A. Vyshnevska. DP «Derzhanalitinform», Kyiv, 2021. 455 s.
29. Derzhpidtrymka APK-2020: prohramy, mekhanizmy, terminy. Informatsiino-analitychnyi portal APK Ukrainy. URL: <https://agro.me.gov.ua/ua/news/derzhpidtrimka-apk-2020-programi-mehanizmi-termini>.
30. Tovarna struktura zovnishnoi torhivli. Derzhavna sluzhba statystryky Ukrainy. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/zd/tszt/tszt_u/tszt1219_u.htm.
31. Informatsiino - analitychnyi portal APK Ukrainy. URL: <https://agro.me.gov.ua/ua>.
32. Wysokość płatności bezpośrednich stosowanych w 2020 r. Ministerstwo rolnictwa i rozwoju wsi. URL: <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/platnosci-bezposrednie-w-2020-r>.
33. Eksport polskich artykułów rolno-spożywczych w 2020 r. Przez Ogrodinfo 24 lutego 2021 URL: <https://www.ogrodinfo.pl/rynki-i-prawo/eksport-polskich-artykulow-rolno-spozywczych-w-2020-r>
34. Informacje dotyczące Zintegrowanego Systemu Rolniczej Informacji Rynkowej. Ministerstwo rolnictwa i rozwoju wsi. URL: <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/informacje-dotyczace-zintegrowanego-systemu-rolniczej-informacji-rynkowej>.
35. Hordiienko L. A. Finansovi teorii hromadskykh instytutstii. Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini. 2016. № 1. S. 18-24.